

Eugenia Iwona Laska

Nauczyciel w warunkach zmian edukacyjnych

Nauczyciel i Szkoła 2 (54), 31-40

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugenia Iwona LASKA

Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna
im. Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach

Nauczyciel w warunkach zmian edukacyjnych

Słowa kluczowe

Dialog, proces kształcenia, nauczyciel, uczeń, szkoła.

Streszczenie

Nauczyciel w warunkach zmian edukacyjnych

Opracowanie zawiera rozważania odnoszące się do nauczycieli i uczniów ze szczególnym zwróceniem uwagi na zadania współczesnej szkoły, istotę pracy nauczyciela, wspomaganie rozwoju uczniów. Ukazano nowe spojrzenie autorki na proces kształcenia ze szczególnym uwypukleniem tego procesu na wartości. Główną osią rozważań uczyniono - dialog ze zwróceniem uwagi na warunki skutecznego dialogu.

Key words

Dialogue, process of education, teacher, pupils, school.

Summary

Teacher in the times of educational shift

The study contains a discussion on the subject of the teacher-pupil relationship, with particular emphasis on the functions and tasks of modern schools, the key elements of the teacher's role and the help offered to support a student's development.

The paper presents the author's new approach to the process of education, paying special attention to its values dimension.

The main axis of reflection is dialogue, with a focus on the conditions required for its effectiveness.

Wprowadzenie

Nauczyciel to osoba posiadająca przygotowanie merytoryczne, kwalifikacje pedagogiczne i kompetencje w pewnej dziedzinie (dyscyplinie), kierująca procesem uczenia się dzieci i młodzieży, odpowiedzialna za proces dydaktyczno-wychowawczy i opiekuńczy przebiegający w szkole (placówce edukacyjnej).

Na modelowy wzorzec nauczyciela wpływa wiele czynników, między innymi polityka społeczna, aspiracje edukacyjne rodziców, trendy i tendencje społeczno-oświatowych przemian, predyspozycje osobowe wykonawców. W związku z tym społeczeństwo wiąże ze środowiskiem nauczycielskim i z osobą nauczyciela określone oczekiwania. Są one częściowo już ukształtowane pod wpływem zaszczerpionego społeczeństwu tradycyjnego „modelu

nauczyciela”, częściowo wyrastające z ogólnych zadań instytucji oświatowych i roli, jakie się im i nauczycielowi przypisuje w tworzeniu nowego społeczeństwa, one sprawiają, że wszelkie „rysy” na obrazie nauczyciela – wychowawcy występują niezwykle ostro.

Zawód nauczyciela jest bardzo złożony i odpowiedzialny. Jego obraz tworzą opinie wielu podmiotów, a zwłaszcza uczniów i rodziców¹.

Uczeń to niewątpliwie główny podmiot szkoły. Nazwy tej używa się dla określenia osoby uczącej się – bez względu na jej wiek, status materialny, pochodzenie społeczne, osiągnięte sukcesy czy niepowodzenia szkolne.

Współczesny nauczyciel staje się więc tym, kto kształci, wychowuje i rozwija znajdujących się pod jego opieką uczniów – wychowanków. Powodzenie pracy nauczyciela zależy między innymi od uczniów, programu edukacji, współpracy z domem rodzinnym uczniów i współpracy ze środowiskiem, a przede wszystkim od samego nauczyciela.

Szkoła jest drugim, po domu rodzinnym środowiskiem wychowawczym powołanym do zaspokojenia potrzeb dzieci i młodzieży. W znaczeniu instytucjonalnym szkoła oznacza pewną specyfikę pod względem programu i organizacji oraz formy przekazu realizowaną za pomocą wyspecjalizowanych czynności nauczania – uczenia się. W tym znaczeniu szkoła znaczy tyle co edukacja szkolna.

Elementem łączącym i tworzącym właściwy klimat komunikacji winien być dialog, czyli rozmowa między dwiema osobami mający doprowadzić do porozumienia na linii nauczyciel – uczeń oraz kierowanie jego rozwojem, polegające na świadomych decyzjach i poczynaniach ucznia, które przyczyniają się do korzystnego ukształtowania jego osobowości, drogi życiowej, dorobku, kariery. Polega na nabywaniu wiedzy, rozwijaniu zdolności, kształtowaniu cech charakteru, bądź na zwalczaniu jakichś wad.

Istotą pracy nauczyciela jest wspomaganie rozwoju ucznia. Nauczyciel wspomaga rozwój ucznia poprzez organizowanie jego relacji ze światem, dostarcza mu odpowiednich treści kształcących jego rozumienie, odczuwanie i wpływanie na ten świat, którego samo jest częścią. Szanse edukacyjne ucznia zależą od niego samego oraz od relacji ze światem.

W edukacji istnieje potrzeba wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia. Równocześnie kierowanie tym rozwojem wymaga od nauczyciela specyficznych umiejętności zawodowych. W kierowaniu rozwojem uczniów ważna jest świadomość nauczycieli i rodziców, jak dziecko przechodzi kolejne etapy rozwoju, z jaką dynamiką dokonuje się owo przechodzenie, a w jego wyniku, w jakim stopniu zróżnicowane jest tempo progresji².

¹ M. Szymańska, *Nauczyciel animatorem i twórcą dziecięcych działań* [w:] *Twórczy nauczyciel*. U. Tyluś (red.), Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2012.

² K.M. Czarnecki, E. Gondzik, H. Hrapkiewicz, P. Kowolik, *Podstawy psychologii edukacyjnej dla studentów wyższych szkół zawodowych*. Kraków 2001, s. 52.

Nowe spojrzenie na proces kształcenia

W pracach pedagogicznych w Polsce określenie *proces edukacyjny* obejmuje wszystkie procesy realizowane w instytucjach edukacyjnych. Termin ten odnosi się do ogółu działań edukacyjnych lub do całości zabiegów zmieniających jakość życia człowieka³.

Z. Mysłakowski odwołał się do modelu sytuacji dydaktyczno-wychowawczej, w której nauczyciel i uczeń są aktywnymi osobami. Nauczyciel organizuje sytuacje, w które uczeń powinien być zaangażowany do tego stopnia, iż będzie miał poczucie współtworzenia ich⁴. Proces uczenia się jest nawarstwieniem doświadczenia ucznia. Z kolei proces kształcenia – będący jedną z form uczenia się – polega na kształtowaniu stosunków między człowiekiem a jego środowiskiem społecznym i naturalnym. Wyniki tego procesu stają się składnikami osobowości człowieka⁵.

W. Okoń ujmuje proces kształcenia jako „uporządkowany w czasie ciąg zdarzeń obejmujący takie czynności nauczycieli i uczniów, ukierunkowane przez odpowiedni dobór celów i treści, oraz uwzględniający takie warunki i środki, jakie służą wywoływaniu pożądanych zmian w uczniach”⁶. W tak ujętej definicji rozdzielono przedmiot oddziaływania od jego wyników, zwrócono uwagę na aktywność ucznia oraz jej efekt.

B. Niemierko definiuje kształcenie jako kierowanie uczeniem się. Określa je jako działania edukacyjne, akcentujące emocjonalno-motywacyjne i poznawcze aspekty uczenia się, prowadzące do osiągnięcia celów o istotnej wartości społecznej⁷. Wyłaniający się pogląd na świat, iż od kondycji ludzi żyjących w danej społeczności zależy jakość życia społeczeństwa, inspirowane do wprowadzania zmian w różnych przestrzeniach życia, także w ujmowaniu i realizacji procesów edukacyjnych. Dostrzegana jest potrzeba radzenia sobie z wyzwaniami stawianymi przez życie, także występującym poczuciem bezradności. Ponoszenie przez człowieka odpowiedzialności za własne wybory, wymaga przygotowania go w procesie wychowania do wypracowania własnego systemu wartości, poglądów, umiejętności wyborów, zmieniania stanowisk w toku negocjacji z innymi lub samym sobą⁸. Ukierunkowanie procesu kształcenia na wartości jest ważne, gdyż utraciły dotychczasowe czynniki, takie jak autorytet elit intelektualnych oraz jednolity system wartości.

³ B. Niemierko, *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*. Warszawa 2007, s. 36.

⁴ Z. Mysłakowski, *Kształcenie i doświadczenie*. Warszawa 1961, s. 17.

⁵ Tamże, s. 184.

⁶ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1987, s. 137-141.

⁷ B. Niemierko, *Kształcenie...*, dz. cyt., s. 43.

⁸ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*. Bydgoszcz 2000, s. 61.

Zaakceptowanie przez człowieka hierarchii wartości ukierunkowanej na przyszłość jest ważnym uwarunkowaniem rozwoju osobowości. Jednostka, aby się rozwijać, powinna stawiać sobie dalekosiężne zadania. Za ważne uznawane są takie zadania, które przekraczają osobiste potrzeby, mają charakter społeczny, odnoszą się do przekonań człowieka i jego uznawanych wartości. W psychologii zasady podporządkowania hierarchicznego, które regulują zachowania, stanowią istotny czynnik w nabywaniu wiedzy, a dzięki nim dochodzi do uaktywniania cech osobowości⁹.

Szkoła jako pośrednik między przeszłością, teraźniejszością, a przeszłością winna tworzyć szanse na włączenie się w ulepszenie rzeczywistości poprzez przygotowanie wychowanków do umiejętności radzenia z nowymi, a także nieoczekiwanymi problemami dotyczącymi ich, jak też najbliższego otoczenia.

W procesie edukacyjnym, poprzez dialog nauczyciel może pomóc wychowankowi w zrozumieniu siebie i innych. W toku wzajemnych interakcji organizuje sytuacje pomagające rozumieniu tego, co dzieje się między jednostką, a jej rówieśnikami i innymi ludźmi. Kształtowanie zachowań empatycznych stanowi elementarne wyposażenie edukacyjne współczesnego człowieka.

Zasada wspomagania czy modyfikowania zachowania uczniów, jak wskazuje wielu teoretyków, polega na konieczności nawiązywania i podtrzymywania z uczniami dialogu.

Dialog staje się potrzebny dlatego, iż każda rzecz, problem, wygląda inaczej z różnych punktów widzenia. Respekt dla cudzego punktu widzenia jest warunkiem dojścia do prawdy. Kontakt interpersonalny nauczyciela z uczniami jest warunkiem dialogu i rozwoju.

Jak podkreśla G. Koć-Seniuch: „Dialog to wartość ogólnoludzka, a do wartości i celów ogólnoludzkich włącza się edukację do dialogu”¹⁰. Dialog zamyka dwa różne elementy. Kontakt osobowy oraz rzeczowy. Jest też najbardziej dojrzałą kategorią komunikacyjną, zmierzającą do uzgodnienia stanowisk, poglądów, opinii, prowadzących do wspólnych znaczeń. Umiejętność prowadzenia dialogu zależy w dużym stopniu od kultury komunikacyjnej prowadzącego.

Istota dialogu

Dialog to rozmowa zwłaszcza dwóch osób. Prowadzić, toczyć ożywiony dialog¹¹. Dialog – rozmowa między dwiema lub więcej osobami, w pedagogice: forma likwidowania konfliktów wychowawczych za pośrednictwem wymiany zdań przez jakieś dwie strony i poszukiwania wspólnego stanowiska. Dialog

⁹ Za E. Szadzińska, *Podstawy poznawcze procesu kształcenia*. Katowice 2012, s. 8.

¹⁰ G. Kuć-Seniuch, *Dialog i humanizm w działaniu nauczyciela*, [w:] *O nowy humanizm w edukacji* J. Gajda (red.), Kraków 2000, s. 404-410.

¹¹ *Słownik języka polskiego*, M. Szymczak (red.), Warszawa 1982, s. 394.

wymaga poznania i zrozumienia przedmiotu, racji obu stron, a zarazem przezwyciężenia postawy egoistycznej: czynnikiem sprzyjającym jest empatia¹².

Dialog jest rozmową/stawianiem pytań i udzielaniem odpowiedzi między dwoma, kilkoma osobami, w toku której następuje wymiennosc ról nadawcy i odbiorcy. Dialog to nie tylko przekazywanie wiadomości, ale także wymiana myśli, kontakt osobowy, intelektualny i emocjonalny, wymiana wartości (znajdowanie się w tym samym polu wartości).

Dialog związany jest ze słuchaniem i mówieniem z intersubiektywnym charakterem relacji, ze stylem komunikacji asertywnej, a nie pozytywnej czy agresywnej, z zadawaniem pytań, bo czegoś nie wiemy, a chcemy się dowiedzieć, ze stosunkiem dialogowym wyrażającym się w formie spotkania „ja” i „ty”, w spotkaniu tym występuje symetryczność stosunku, równość dawania i odbioru, wzajemność, podmiotowość uczestników.

Dialog wyraża się nie tylko w werbalnym komunikowaniu, lecz także w formie komunikacji niewerbalnej. W dialogowym podejściu dąży się do prawdy z różnych punktów widzenia, do rozwiązywania problemów.

W toku dialogu następuje wczuwanie się w świat drugiego człowieka, a więc dialog ma charakter empatyczny, (...) w dialogu ma miejsce podejście hermeneutyczne, fenomenologiczne, uczestnicy dialogu starają się rozumieć partnerów.

W dialogu następuje spotkanie człowieka z człowiekiem, doświadczenie „ty” drugiego człowieka, wchodzenie z nim w relację bez prób zawładnięcia, poznawanie się i zbliżenie się.

Realizowanie dialogu związane jest ze sprawdzaniem i uzasadnianiem własnych przekonań, krytyką i obroną tych przekonań, z likwidowaniem konfliktów i poszukiwaniem wspólnego stanowiska, z dostrzeganiem różnic stanowisk, ale i traktowaniem własnych racji jako niepewnych, możliwych do zmienienia¹³.

Dialog by przyniósł określone oczekiwania, skutki, winien spełnić pewne warunki. Od pewnego czasu w naukach społecznych obserwuje się występowanie określenia dialogu, jako czynnika pozytywnie regulującego relację jednostki między drugą osobą, jednostki z otoczeniem. Postrzega się w tej przestrzeni podstawy wspólnego działania, zbliżającego do siebie różne osoby, narody. Także pedagogika formułuje pytanie o rolę dialogu w edukacji¹⁴. Upatruje się w nim pewnej idei określającej sposób myślenia o wychowaniu, w sytuacji

¹² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1998, s. 68-69.

¹³ S. Palka, *Dialog w dydaktyce ogólnej i praktyce kształcenia*, [w:] *Teoria i praktyka kształcenia w dialogu i perspektywie*, A. Karpińska (red.), Białystok 2003, s. 482.

¹⁴ J. Rutkowiak, *Dialog bez arbitra – jako koncepcja relacji między nauczycielem a uczniem*. „Ruch Pedagogiczny” 1984, nr 5-6; *Stosowanie teorii pedagogicznej w praktyce a dialog edukacyjny*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1986, nr 1, *O dialogu edukacyjnym. Rusztowanie kategorialne*, [w:] *Pytanie, dialog, wychowanie*, J. Rutkowiak (red.), Warszawa 1992.

edukacyjnej. Dialog w takim ujęciu ujmowany jest jako „sposób bycia” obydwu stron procesu edukacyjnego, powodujący rozumienie innych oraz siebie samego. Człowiek jako istota społeczna rozwija się w toku nieustannych interakcji ze środowiskiem społecznym, z drugą osobą. Interakcja nie jest aktem jednorazowym. Jest ciągiem kontaktów z wieloma ludźmi. Dialog, jeśli ma polegać na poznawaniu świata, bycia w nim, współpodejmowania działań, nie kończy się. W dialogu występuje zamiar osiągnięcia, zrozumienia tego, co każdy z partnerów myśli, czym żyje, dochodzenia do zbliżenia wzajemnych swoich punktów widzenia i właściwego sobie sposobu życia¹⁵ – to podejmuje się poprzez uzgodnienie znaczeń przez partnerów.

Dialogowa struktura kontaktów umożliwia wymianę myśli, informacji, propozycji, odczuć, ocen, itp. Jednostka, która w kontaktach interpersonalnych dokonuje refleksji, negocjacji, dialogu, ma szansę na przeżywanie poczucia podmiotowości, nabywania zdolności do porozumiewania się z innymi partnerami. Takie umiejętności stają się dziś, w świecie uwikłanym wielorakimi współzależnościami i konfliktami ludzkich zbiorowości, konieczne, wręcz nieodzowne.

O warunkach skutecznego dialogu

Do warunków skutecznego dialogu Stanisław Palka zalicza:

- wzajemną otwartość i szczerłość partnerów dialogu (otwarcie się na drugiego człowieka);
- partnerstwo i zaufanie;
- prawo do podmiotowości partnerów, poszanowanie tego prawa;
- autonomię partnerów, prawo do własnych poglądów;
- równość partnerów, nieprzemienność ról nadawcy, odbiorcy;
- szacunek wobec partnerów, cierpliwość;
- tolerancję (uznanie prawa partnera do wyrażania innych poglądów niż nasze, jeżeli te nie obrażają naszej godności, akceptacji inności, uznanie wartości innych ludzi);
- umiejętności empatyczne partnerów;
- uczciwość w prezentowaniu własnych poglądów;
- odpowiedzialność partnerów;
- możliwość korygowania własnych poglądów i postaw;
- przezwyciężenie postawy egoistycznej;
- poznanie i zrozumienie przedmiotu dialogu;
- wewnętrzne potrzeby partnerów do prowadzenia dialogu;
- swobodę wewnętrzną i zewnętrzną w wygłaszaniu poglądów¹⁶.

¹⁵ J. Tarnowski, *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993.

¹⁶ S. Palka, *Dialog...*, dz. cyt., s. 482-483.

Ukazana definicja, istota zrozumienia dialogu oraz warunki jakie winny być spełnione, sugerują, iż dialog jest i może być środkiem wykorzystywanym do porozumiewania, komunikowania między nauczycielem i uczniem, w praktyce szkolnej, w dydaktyce, wychowaniu, w środowisku rodzinnym i społecznym.

Dialog jako idea edukacyjna i jako metoda może wzbogacać praktykę kształcenia i wychowania. Proces kształcenia oparty na wartościach humanistycznych uwzględnia dialog jako jedną z dróg edukacji. Dialog może być wykorzystany nie tylko w pracy nauczyciela w kontaktach z uczniami, rodzicami, także z uczestnikami środowiska społecznego – lokalnego szkoły: kościoła, ośrodków pozaszkolnych, instytucji lokalnych. Szerzej ujmując – ze wszystkimi podmiotami społecznymi środowiska lokalnego.

Możliwość komunikowania podmiotów w praktyce jest duża. Sposób wykorzystania zależy od nauczycieli – ich przygotowania w uczelniach wyższych, samokształcenia do organizowania określonych sytuacji w procesie kształcenia uczniów, realizacji według określonych wcześniej w tekście warunków. Dialog może stać się użytecznym sposobem pracy nauczyciela nie tylko w kontaktach informacyjnych z uczniami, rodzicami, może być wykorzystany w celach negocjacyjnych z rodzicami, opiekunami dziecka, z przedstawicielami środowiska lokalnego szkoły. Może służyć w poznaniu pozaszkolnych uwarunkowań funkcjonowania ucznia, efektów dydaktycznych, wychowawczych, także organizowania środowiska edukacyjnego szkoły, ucznia.

Możliwości płynące z dialogu między uczestnikami procesu kształcenia w relacjach nauczyciela z uczniem, w praktyce edukacyjnej są bardzo znaczące i ważne. Wykorzystanie zależy od nauczycieli, od ich przygotowania w procesie kształcenia, samokształcenia, doskonalenia zawodowego – do organizowania sytuacji podmiotowej, sytuacji dialogowej.

Refleksje końcowe

W końcowej refleksji niniejszego tekstu nasuwa się szereg pytań i wątpliwości. Czy zadaniem rodziny, szkoły, mediów, ośrodków kultury, nie powinno być przygotowanie dziecka do umiejętnego prowadzenia dialogu? Dialogu traktowanego jako odpowiedzi na intensyfikację przemocy, agresji, terroru itp., dialogu, w którym uczestniczą partnerzy, którzy stają wobec siebie „twarzą w twarz”, którzy poznają siebie, wzajemnie się szanują, w swoich odmiennościach, tolerują siebie, dostrzegają źródło na ubogacenie, szansę na pogłębienie ich odmienności, postrzegania tych samych zjawisk, kultur, zdarzeń, procesów, itp.

Środowiska oczekują dialogowych postaw partnerów. Środowiska społeczne takie jak: rodzina, szkoła, klasa, relacje nauczyciel – uczeń, nauczyciel – rodzic, dorośli – dzieci, dorośli – dorośli, mogą stanowić tło dla procesów wychowawczych. Umiejętność prowadzenia dialogu nie jest wynikiem

werbalnych haseł, a wynika z konkretnych doświadczeń, jest efektem konkretnych stosunków interpersonalnych.

Obserwuje się, iż nie ma miejsca w instytucjach nad „pochyleniem” się wobec problemów między pokoleniami, ich rozwiązywania, spójnego namysłu, które mogłoby zapobiec powstawaniu agresji i przemocy. Trzeba uczyć się sztuki rozmawiania, sztuki prowadzenia dialogu. Czy jest miejsce i czas na rozmowy, wymianę myśli w instytucji jaką jest szkoła? Jak przekonać, że potrzeba kultury dialogowej urasta do problemów, by dialog stał się elementem naszego życia?

Istotnym zadaniem edukacji jest wspomaganie wychowanków w zrozumieniu samego siebie i innych ludzi. Zrealizować to można poprzez szerszą wiedzę o świecie, umiejętności wyrażania jej oraz krytycznego osądu napływających informacji.

W nowej sytuacji społeczno-kulturowej mieszczą się nowe zadania dla szkoły, które między innymi eksponują potrzebę przygotowania młodego człowieka do uczenia się przez całe życie i ukształtowania umiejętności samodzielnego uczenia się przez:

- określenie swych potrzeb uczenia się i poszukiwania pomocy w tym zakresie;
- wyboru sposobu edukacji lub rodzaju szkoleń celem zaspokojenia tych potrzeb;
- rozwijania motywacji do całościowego uczenia się;
- rozwijanie umiejętności myślenia o własnym myśleniu, dostosowanie się do stylów i strategii uczenia się;
- samodzielne uczenie się w różnych sytuacjach (praca, rozrywka, dom, oraz innych niż formalne organizacje edukacyjne);
- poznanie umiejętności zdobywania informacji i wiedzy przy pomocy technologii informacyjnych¹⁷.

Współczesny nauczyciel pobudza umiejętnie własną aktywność uczniów już od wczesnej edukacji. Nauczyciel zadając pytanie nie zawsze chce wysłuchać ucznia, która to odpowiedź może być nowa, twórcza, nie zawsze z wizją podręcznikową. W takiej sytuacji słuchając, co uczeń ma do powiedzenia, można by wytworzyć rodzaj relacji, w której uczeń nie bałby się podejmować inicjatywy i wyrażania własnych poglądów, ocen, wartości. Nauczyciel i uczniowie funkcjonują w przestrzeni edukacyjnej jako akceptujący się partnerzy, respektujący autonomię drugiej osoby. Nie mogą być sobie obojętni. Muszą się zauważać, obdarzać zaufaniem, być wobec siebie lojalnym, rozmawiać ze sobą i wzajemnie się słuchać. Mądry nauczyciel nie ogranicza wolności młodego człowieka, lecz uczy z niej korzystać, wskazuje na niezbędną samopoznania i samowychowania, sprzyja podejmowaniu decyzji moralnych ocen rzeczywistości.

¹⁷ Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się, Warszawa 2010, s. 64.

Przytoczone stwierdzenia sugerują nowe rozumienie edukacji – edukacji preferującej indywidualny wysiłek jednostki, jej samorozwój, autokreację, w więc cechy, które charakteryzują proces kształcenia. Nowe rozumienie edukacji wyraża definicja: „Edukacja to realizacja programu ewolucji istoty ludzkiej w toku całego życia z myślą o integralnym rozwoju umysłowym, fizycznym, afektywnym, moralnym, duchowym, emocjonalnym¹⁸, proces obejmujący nie tylko przekazywanie wiedzy i umiejętności, szeroko pojętych wartości kultury, lecz także inspirowanie postawy twórczej, otwartej, samodzielności myślenia, zdolności do samokształcenia”¹⁹. Tak pojmowana edukacja koncentruje się na jednostce, jej dążeniu, celach i wartościach, które ona preferuje.

W świetle raportów międzynarodowych istotnym zadaniem edukacji staje się przygotowanie każdej jednostki do twórczego uczestnictwa w kulturze cywilizacji, także do jej doskonalenia i rozwoju. Tak określone zadanie ma obejmować trzy elementy:

- proces stawania się człowiekiem,
- sposób bycia człowiekiem,
- problem jakości życia, związku człowieka ze światem zewnętrznym (sens życia)²⁰.

Bibliografia

- Bogaj A., *Kształcenie ogólne, Między tradycją a ponowoczesnością*. Warszawa 2000.
- Borowska T., *Zasoby emocjonalne dzieci i młodzieży istotnym zadaniem edukacji*. „Edukacja” 2000, nr 2.
- Czarnecki K.M., Gondzik E., Hrapkiewicz H., Kowolik P., *Podstawy psychologii edukacyjnej dla studentów wyższych szkół zawodowych*. Kraków 2001.
- Koć-Seniuch G., *Dialog i humanizm w działaniu nauczyciela*, [w:] *O nowy humanizm w edukacji*, J. Gajda (red.), Kraków 2000.
- Laska E.I., *Podmiotowość ucznia w edukacji wczesnoszkolnej i jej uwarunkowania*, [w:] *Oświata w nowej rzeczywistości*, A. Zajac (red.), Przemysł 1995.
- Laska E.I., *Współdziałanie nauczyciela z rodzicami w sytuacji dwupodmiotowej*, [w:] *Współczesne przemiany edukacji wczesnoszkolnej*, M. Jakowicka (red.), Zielona Góra 1995.
- Mysłakowski Z., *Kształcenie i doświadczenie*, Warszawa 1961.
- Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007.

¹⁸ T. Borowska, *Zasady emocjonalne dzieci i młodzieży istotnym zadaniem edukacji*, „Edukacja” 2000, nr 2.

¹⁹ I. Wojnar, *Światowa dekada rozwoju kulturalnego – nowe propozycje dla edukacji*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 1997, s. 141.

²⁰ A. Bogaj, *Kształcenie ogólne. Między tradycją a ponowoczesnością*. Warszawa 2000, s. 80-81.

- Obuchowski K., *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz 2000.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998.
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.
- Palka S., *Dialog w dydaktyce ogólnej i praktyce kształcenia*, [w:] *Teoria i praktyka kształcenia w dialogu i perspektywie*, A. Karpińska (red.), Białystok 2003.
- Rutkowiak J., *Dialog bez arbitra – jako koncepcja relacji między nauczycielem a uczniem*, „Ruch Pedagogiczny” 1984, nr 5-6.
- Rutkowiak J., *Stosowanie teorii pedagogicznej w praktyce a dialog edukacyjny*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1986, nr 1.
- Rutkowiak J., *O dialogu edukacyjnym. Rusztowanie kategoriale*, [w:] *Pytanie, dialog, wychowanie*, Warszawa 1992.
- Szadzińska E., *Podstawy poznawcze procesu kształcenia*. Katowice 2012.
- Szymczak M., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1982.
- Tarnowski J., *Jak wychowywać?*, Warszawa 1993.
- Wojnar I., *Światowa dekada rozwoju kulturalnego – nowe propozycje dla edukacji*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 1997.